'కన్యాశుల్కం' సారాకొట్టు సీను కథ

శ్రీరంగం నారాయణబాబు

చదువుకున్న వాడికంటే... మేలు

'కన్యాశుల్కం' నాటకం పేరెత్తగానే ఎన్నో పాత్రలు మన కళ్లముందు కదులుతాయి. అదే నాటకంలో ఏ రంగాన్నయినా స్మరించుకోవాలనుకుంటే మొదట గుర్తొచ్చేది 'సారా కొట్టు' సీను. సారా సీసాలతో అద్వైతాన్ని బోధించే బైరాగి, యోగిని, హెడ్ కనిస్టేబు, మునసబు, వీరేశం, మనవాళ్లయ్యా- ఇలా ప్రతి పాత్రా సజీవమై, తాగుబోతు ప్రేలాపనల్లో తాత్వికాలాపనల్ని వినిపిస్తాయి. నాటకంలో ఈ విష్కంభాన్ని 'ఇంత అద్భుతంగా గురజాడ ఎలా మలచగలిగాడు? ఈ ప్రశ్నకు శ్రీరంగం నారాయణబాబు వెతికిన సమాధానమే ఈ కథ. అసంపూర్ణమైనా ఉత్సుకతను రేపే ఈ రచనను 'కన్యాశుల్కం' శతవార్షికోత్సవ సందర్భంగా మా పాఠకులకు అందిస్తున్నాం.

సంపాదక మహాశయా, మీకు నేనిప్పుడు ఒక కథ పంపుతున్నాను. కథంటే నిజం కాబట్టి నిజాన్నే కథంటున్నాను. ఏది కథా ఏది కథకాదు అని తేల్చుకోవడం సాహిత్యంలో బహుకష్టమైన పని, చాలా సంకుచితం కూడాను అలాగా ఆలోచించడం, ఈ వ్యాసం వల్ల పదేళ్ల క్రిందట సాహిత్యం సంఘం ఎలాగున్నాయో, నేడు సాహిత్యంలో సంఘంలో కూడా ఎటువంటి చైతన్యం వచ్చిందో, ఇది ఎంత ముదావహమైనదో తమకి వ్యక్తం అవుతుంది. ఒకప్పుడు ఒక పత్రికారాజము దీనిని ప్రకటించనంది. ఒక పత్రిక ప్రకటించని వ్యాసాన్ని మరొక పత్రికకియ్యడం దోషం అని నాకు తెలుసు. దీంట్లో ఒక మహాపురుషుని జీవితంలో ఉండే ఔన్నత్యమైన సాహిత్య జీవన శిఖర పరమావధులు ద్యోతకమవడమే కాకుండా మన పూర్వులు ఒక నిర్వచనం చేశారు. చదుకున్న వాడికన్న చాకలివాడు మేలని. ఈ సామెత ఎన్నోమార్లు నాకు వేదన గలిగించింది. బొత్తిగా సాహిత్యం తెలియనటువంటి పొల్లు మనుష్యుల అనాలోచిత హృదయం నుంచి చప్పటి రసం నుంచి జారిపడిందని అనుకునే వాణ్ణి. కాని జీవితంలో ఈ అనుభూతి ఆస్వాదించాక ఎంతటి దూరదృష్టితో ఈ సామెత ప్రజల మధ్యకు వచ్చిందో నాకవగతమైంది.

విజయనగరంలో నా చిన్నతనంలో పండితులంతా కలిసి గురజాడ అప్పారావుగారి సంచిక ప్రకటించేందుకు ఒక నిర్ణయానికొచ్చారు. అందుకు తగిన ఏర్పాట్లు చేసేందుకొక సభ కూడా చేశారు. ఆ సభలో పండితులు నిర్ణయించుకున్నది ఏమిటంటే, ఆంధ్రదేశంలో ఉండే ప్రముఖులందరికీ తమ సత్సంకల్పాన్ని తెలియజేస్తూ, అప్పారావుగారి రచనలతో సంబంధం కంటే అప్పారావుగారి జీవితం రచన సమన్వయం చేయగలిగే ఉత్కృష్ట వ్యాసరాజాలే ప్రకటిద్దామని. అప్పారావుగారి రచనలే కాకుండా యథార్థ జీవితం తెలిసిన పండితులకు కూడా జాబులు రాశారు వ్యాసాలు పంపమని. విశిష్టులు కానివారు అప్పారావు జీవిత యథార్థాన్ని తెలిసినా చెప్పే అర్హత ఉండదు. ఇది సంఘంలో విజ్ఞానం కలిగినవారని పేరు తెచ్చుకొన్న వారి అజ్ఞానము సుజ్ఞానమని నమ్ముతున్న ఈ లోకానికి గౌరవస్తులనుకొంటున్న తగు మనుష్యలకు ఓ పెద్ద జోహారు. ఎవడు తగుమనిషి అని మనం దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తే యథార్థం ఎప్పుడూ చెప్పనివాడు అని తేలుతుంది. లేదా వాడు చెప్పిన యథార్థం కంటే పెద్దలు చెప్పిన అబద్ధాలకు ఎక్కువ చలామణి.

అందరూ - అంటేగొప్పగొప్ప వాళ్ళు మహామహులకందరికీ గురజాడ అప్పారావుగారిని గురించి తెలిసిన విషయాలు రాయమని ఉత్తరాలు బనాయించారు. నాకు గురజాడ అప్పారావు మీద ఎంతో మమకారం. నా హృదయంలో ముగ్గు పెట్టి దీపం పెట్టిన మహానుభావుడు. అప్పారావుగారి జీవిత విశేషాలు ఎలాగైనా కష్టపడి సంపాదించి, వారు వేయబోయే సంచికలో ప్రకటించి నా జీవితం చరితార్థం చేసుకొందామనుకొన్నా, వయస్సు చేత చిన్నవాణ్ణి, పేరు ప్రఖ్యాతుల్లేవు. కాని అప్పారావుగారికి ఎట్లాగైనా నా రుణం తీర్చుకొనే సంకల్పం కలిగింది. కాపురస్థలం విజయనగరమే అవడంవల్ల కనబడిన వాళ్లనల్లా అప్పారావుగారిని గురించి మీకేం తెలుసు అని కాకిలాగ అరిచే వాణ్ణి. ఒక్కరు కూడా జవాబు చెప్పలేదు. సరికదా అప్పారావుగారు గొప్పవారా అని అడ్డు సవాళ్ల వేస్తూ అప్పారావు వెర్రి ఇతనికీ పట్టిందని ఏవగించుకొని నన్ను తప్పించుకొనేవారు. నా గురుజాడ అరసి చెప్పి నన్ను కృతార్థుణ్ణి చేసిన ఒక చాకలి వానికి నా కృతజ్ఞత.

విజయనగరంలో మా ఇల్లు కస్బాలో ఉంది. మా తల్లిదండ్రులు గౌరవమైన కుటుంబానికి చెందిన వారు. నేను చదువు కూడా మాని సాహిత్యంలోనే కాలమంతా గడుపుతానని నాటకాల్లో వేషాలు వేస్తానని నా ఎడల సుముఖంగా ఉండేవారు కారు. చిన్నప్పటి దగ్గర నుంచి నా ఆశయం జీవితంలో ఏమిటంటే నా జీవితాన్ని సంగీత సాహిత్యాలకి మీదుకట్టి నిరాడంబరంగా జీవించుదామని, అనేక ఊళ్ల నుంచి అప్పారావుగారికి చెందిన విషయాలు, ఉత్తరాల మూలకంగా వచ్చిపడుతున్నాయి. సంచిక అతి త్వరలోనే ప్రకటించే ఏర్పాట్లు పండితసభ చేస్తున్నారు. నాకు తహతహ జాస్తి అయింది. నా ప్రయత్నాలన్నీ విఫలం అవుతున్నాయి. సంచిక ప్రకటించే కాలం ఆసన్నమైంది. నేను ఏమీ తోచక, దిగులుపడి ఇంట్లో ఈజీ చైరులో పండుకొని

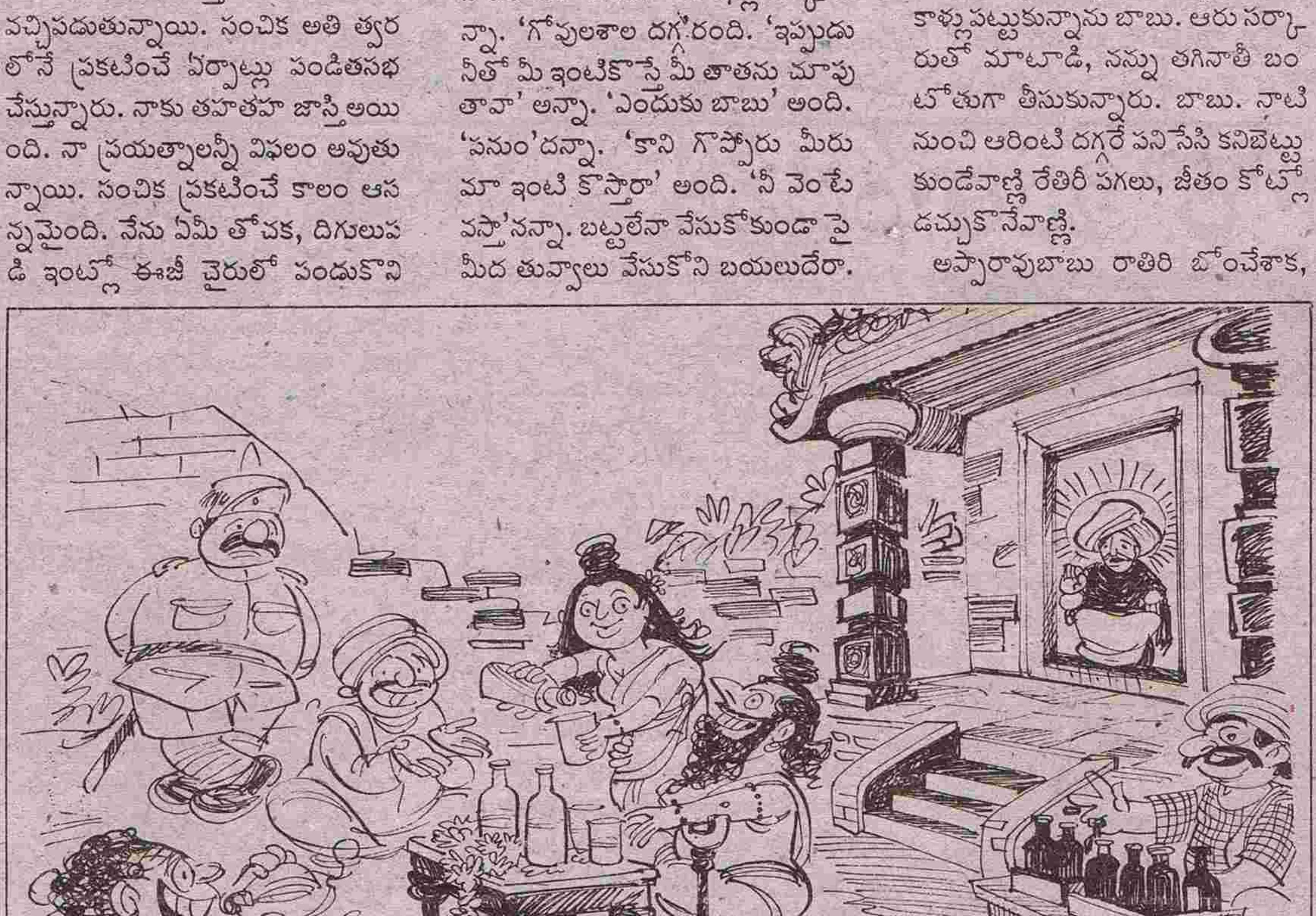

ఏమిటి సాధనమని మీనమేషాలు లెక్కపెడుతున్నాను.

మా అమ్మ నా కెదురుగుండా ఉన్న వసారాలో కూచుని చాకలి దానికి బట్టలు వేస్తూ, పద్దు రాసుకుంటున్నది. బట్టలు బాగా ఉతకలేదని, డబ్బు ముందు తీసుకొని కనిపించకుండా తిరుగుతున్నదని చాకలిదాన్ని తిడుతున్నది. చాకలది విని విని, "ఏటమ్మా దొంగలమా దోసుకులమా, మా తాత గురజాడ వారింట్లో పాతికేళ్లు పనిచేశాడు, ఒక్కమాట తినలేదు. నాకీ బట్టలుతకడం కాదమ్మోయి, బంట్రోతుగా పనిచేశాడు. పల్లెత్తుమాట తినలేదు, అప్పారావుబాబు సచ్చిపోబట్టి, మళ్లా ఈ వెధవ బట్టలుతుకుతున్నాం, నేకపోతే మహారాజులా బతుకుదుం" అంది. నాకు దాని మాటలు సంగీతంలా వినిపించాయి. నేను చాకలి దగ్గరకు వచ్చి "మీ తాత బతికున్నాడా చచ్చిపోయాడా" అని అడిగా.

'నిచ్చేపం నాగున్నాడు, కాని కళ్లులేందే నడవనేడు, రేవుకు రాడు, ముసిలి పండైపోయాడు' అంది. 'మీ ఇల్లు ఎక్కడ'న్నా. 'గోవులశాల దగ్గ'రంది. 'ఇప్పుడు నీతో మీ ఇంటికొస్తే మీ తాతను చూపుతావా' అన్నా. 'ఎందుకు బాబు' అంది. 'పనుం'దన్నా. 'కాని గొప్పోరు మీరు మా ఇంటి కొస్తారా' అంది. 'నీ వెంటే వస్తా'నన్నా. బట్టలేనా వేసుకోకుండా పైమీద తువ్వాలు వేసుకొని బయలుదేరా. వయస్సులో ఉన్న చాకెత మాసిన బట్టల మూట భుజాన్ని వేసి ముందు నడుస్తూ ఉంటే దానివెంట గళ్ల లుంగీ, నెట్టు బనీను. పైమీద టర్కీ తువ్వాలుతోనే నడుస్తున్నా. లోకం నా పక్క వింతగా చూస్తున్నాది.

గోవులశాల మా ఇంటికి రెండు ఫర్లాంగులుంటుంది. పది నిమిషాలలో, చాకలి పేట చేరుకొన్నాది. 'ఇదే బాబు మా ఇల్లు' అని లోపలికెళుతూ, 'తాతా నీ కోసం చిన్నబాబు వచ్చినార్రోయి' అంది. లోపలి నుంచి 'దొంగనంజ, బాబులు నాకోసం యెందుకొస్తారే, నీ కోసమే' అని హాస్యంగా జవాబు చెప్పాడు. లోపటికి చాకెత వెళ్లి 'నిజంగా యెవరో వచ్చారు' అని చెప్పేసరికి, వయోవృద్ధు, ముసలిపండు, వంగిపోయిన నడుం, ముడతలు పడిన శరీరం, బోసినోరు, కఱ్ఱ నానుకొని పైకొచ్చి 'దండం బాబు దయసెయ్యండి ఏటిల్లాగొచ్చారు' అని అన్నాడు. వీధిలోకి ఉన్న ఒక అరుగుమీద కూర్చున్నా. కిందని అరుగునానుకొని చాకలి కూర్చున్నాడు.

నేను చాకలివానితో, 'నీకు అప్పారావు గారిని తెలుసునా? వారింట్లో ఎన్ని రోజులు పనిచేశావు? అతను గ్రంథాలు రచించడం నీకు తెలుసా?' అన్నా. 'ఏటో. బాబయ్య సదువా, సంజా, చాకలాళ్లం. ఆ బాబు నౌకరు సేసుకోని పాతికేళ్లు బతికా, మారాజు తండ్రి సచ్చి సర్గాన్ని ఉన్నారు. బాబు గందాలమాట నాకు తెలియదుకాని, నేను బాబుగారి నౌకరు సేస్తున్నప్పుడు ఓ తమాసా జరిగింది బాబు, అది సెప్తా వినండి' అని కథను ప్రారంభించాడు. 'నేను ఆనంద గజపతి వోరి దగ్గర శాటాబర్దారు పనిచేసేవాణ్ణి. ఆరు సచ్చిపోయాక రాజులోరు అప్పర కొండయాంబగారు, సర్కారు అయారుబాబు. ఆరికి పంకా నాగేవాణ్ణి. నాకు కాస్త సుక్కేయ్యడం అలవాటు. పండుగనాడు సుక్కేసి పంకా నాగడం మానేసి పండుకున్నాను బాబు. అద్దరాత్రి సర్కారు వారికి గాల్లేక మెలుకొచ్చి కోపగించి దేవిడీమన్నా సెప్పారు. అప్పారావుగారి కాళ్లు పట్టుకున్నాను బాబు. ఆరు సర్కారుతో మాటాడి, నన్ను తగినాటి బంటోతుగా తీసుకున్నారు. బాబు. నాటి నుంచి ఆరింటి దగ్గరే పని సేసి కనిబెట్టుకుండేవాణ్ణి రేతిరీ పగలు, జీతం కోట్లో డచ్చుకొనేవాణ్ణి.

అప్పారావుబాబు రాతిరి బోంచేశాక, ఏదో గందం రాసుకునేవారు. రాసుకున్నాక ఆరు పండుకుంటే, ఒక గంట సేపు కాళ్లు పిసికేవాణ్ణి బాబు. అరిపిగి ఒంటిపొర మునిసేమో నే శవానంగా కాళ్లు పిసికితే హాయిగా నిద్దరోయేవారు. ఆ ఏళ రేతిరి పదిగంటలవుతాది. రాసుకుంటున్న బాబుగారు పటీమని లేచి, పెద్ద తట్టుపాగా సుట్టేసి, శాలువ కప్పుకొన్నారు. బెమ్మదేవుడు కూడ బాబని తెలుసుకోలేకుండా, నన్ను లెగమన్నారు బాబు. ఆరు ముందు నేను ఎనక నడుస్తున్నాం బాబు, ఆసీలు మెట్టుకాడా, సారాదుకాణం ఉందిబాబు, అక్కడవరకు ఎల్లాం. సారాదుకాణం దగ్గర పడ్డాక, అప్పారావుగారు నాకో పావలా ఇచ్చారు బాబు సుక్కేసుకురమ్మాన్నారు. నా గుండెగిరిపోయి వద్దుబాబు అన్నాను. ఇన్నారు కారు. సారాదుకాణానికి దగ్గర, కడిగిన నూలు ఎండబెట్టుకొనే సప్టాలుంటే, ఆ టిమీద ఆరు కూకున్నారు. సారాదుకాణంలో మాటలన్ని ఇనపడే అంత దగ్గరున్నారు.

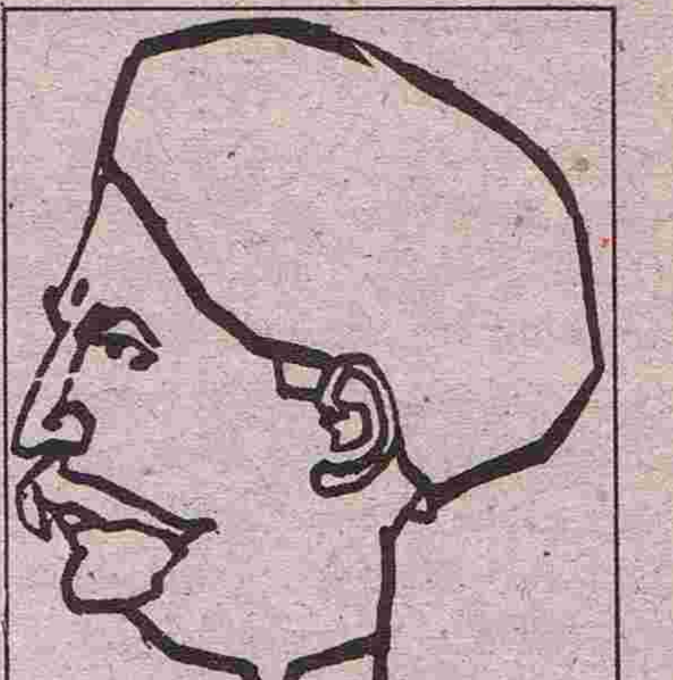

నేను దుకాణంలోకి ఎల్లి సుక్కేసుకొచ్చాక చాలా సేపు సప్టామీద బాబు, కింద నేను కూసానేవారు. రెండు రోజులు ఎల్లాం ఆ దుకాణానికి. రేతిరి నౌకరీ సేసి ఇంటికి పోతూ హుజూరు బంట్రోతులు సుక్కేయ్యడానికి కొచ్చేవారు. అందు ఇరాసోమి, సర్కారు దగ్గర ఎప్పుడూ నా కొడుకు రేసుకుక్కనాటి వాడు. అరాతిరి బాబుని పోర్తి పట్టేసినాడు. ఈ కబురు కోట్లో వెళ్లిపోయింది. సర్కారు వారి సెవిని కూడ పడ్డాది. సర్కారు వారు మొదట నమ్మలేదు కాని, తరువాత అనుమానమేసి ఆ రాత్రి సమయంగా సర్కారు వారే బయలు దేరారు దర్యాప్తు సేసిందికి. ఈ సంగతి మాకేం తెలుసు బాబు.

ఆ రేతిరి రోజూ నాగే ఎల్లి కూర్చున్నాం. అప్పుడేమో మారేసకంలో, సర్కారు వారొచ్చి సూచి యెల్లిపోయారు. పొద్దు దూరలేదు బాబు, గుఱ్ఱబ్బండి పంపారు అప్పారావు బాబుని రమ్మనమని. సర్కారు వారు సెలవవుతున్నాది, సాకలాణ్ణి కూడ తీసుకురమ్మన్నారని, హుజూరు బంట్రోతు సెప్పాడు; నా గుండెగిరిపోయింది.

మనిసంతా ఒనికిపోయాను. బాబుగారు బట్టలేసుకొని, నన్ను పిలిచి సర్కారు వారు ఏమడుగుతే దానికంతా, అబద్ధమాడకండా సెప్పేమన్నారు. బాబుకి ఓసన కొట్టేసింది. ఆరేం తక్కువ్వారా, నోరిప్పితే పేగులు నెక్కెట్టేవారు. అప్పారావు బాబు రెండు పాదాలు పట్టుకేడిశాను. బయం వద్దన్నారు. నా మీద ఈగ వాలనివ్వనన్నారు బాబు. పాగాసుట్టి నడుంకట్టి నేను కోట కెళ్లినాను. బాబుగారు గుఱ్ఱబ్బండిలోను, నే బండి ఎనక. మేము కోటలో కెళ్లేసరికి, సర్కారువారు అగ్గిరాముడై పోతున్నారు. బాబుగారిని కుర్చీమీద కూకోమన్నారు. నేను ఆరి యెంట, సేతులు కట్టుకొని నిలబడ్డాను బాబు.

(ఢంకా 1945 మే)

(కీ.శే. శ్రీరంగం నారాయణబాబు రచింపబూనిన కథలలో ఇదే మొదటిదీ చివరిదీ అయింది. తరువాత సంచికలలో కూడా ఇది వెలువడలేదు. ఈ కథ తర్వాత ఎలా పరిణమిం[illegible]దో ఊహించేందుకు గూడా వీలివ్వని రస[illegible]లో ఆగిపోయింది. 'కన్యాశుల్కం'లోని దుకాణం సీనుకు అప్పారావు ఎలా కష్టిం[illegible] ఇది తెలుపుతున్నది. భోజరాజులా ప్రచ్ఛన్న వేషంలో ఆనంద గజపతి ఎలా సందర్శించేవాడో కూడా తెలుస్తున్నది. అందుకోసమే దీనినిక్కడ చేర్చాను. - కె.వి.రమణారెడ్డి)

కె.వి.రమణారెడ్డి గారి

'మహోదయం' నుంచి